

L. BEYERS, *Iedereen zwart? De impact van bedrijfshomogeniteit en klassensegregatie op de interetnische burenelaties in Zwartberg (1930-1980)*, Katholieke Universiteit Leuven, 2004, Promotoren: Prof. Dr. E. Lamberts & Prof. Dr. P. Pasture

---

Tussen 1910 en 1960 bouwden de zeven Limburgse mijnen een woonwijk met een school, een kerk en ontspanningsfaciliteiten voor het eigen personeel. Naast Belgische werknemers leefden in deze wijken vanaf de jaren 1920 ook een groot aantal niet-Belgische arbeidskrachten met hun gezinnen. In de jaren 1920 en 1930 ging het hoofdzakelijk om Oost-Europeanen en in meerderheid Polen. Onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog kwam een grootschalige Italiaanse immigratie op gang. Turken en in mindere mate ook Marokkanen kwamen toe in de jaren 1960.

Dit proefschrift stelt de vraag welke impact de sociaal-ruimtelijke structuur van de mijnwijken had op de burenelaties tussen Belgen en immigranten in de Limburgse mijnwijken. Met deze onderzoeksvraag bevindt het doctoraat zich op het kruispunt van twee internationale sociaal-wetenschappelijke onderzoekslijnen. Enerzijds past het in de vooral Britse onderzoekstraditie in verband met de klassenidentiteit van mijnwerkers. Anderzijds sluit het aan bij

actueel sociaal-geografisch en historisch onderzoek dat aandacht heeft voor de invloed van de lokale vestigingscontext op de status en de integratie van immigranten.

Omdat het buurtleven in de Limburgse mijnwijken nog nauwelijks werd bestudeerd, werd geopteerd voor een gevalstudie in één wijk. De primaire gegevens die hypothesen voor een grootschalig comparatief onderzoek konden leveren, ontbraken immers.

De wijk Zwartberg is de setting van deze gevalstudie geworden. De mijn van Zwartberg sloot reeds in 1966. In Zwartberg kon dus goed achterhaald worden welke invloed de mijn op het buurtleven had, maar ook wat er gebeurde toen de inmenging van de mijn wegviel. Het was belangrijk om die overgang diepgaand te bestuderen, want niet alleen in Zwartberg, maar in alle Limburgse mijnwijken verminderde de bedrijfsinvloed drastisch sinds 1958. In dat jaar werd het Suezkanaal terug opengesteld, waarna de olie en aardgas uit het Midden-Oosten de Europese markt veroverde. Dat luidde het begin in van een langzame neergang van de Limburgse mijnindustrie en deed de zeven mijnen hun woningen en sociale voorzieningen verkopen.

Het bronnenonderzoek omvatte ten eerste een verkenning van de sociaal-ruimtelijke structuur die de mijn van Zwartberg had uitgebouwd. Daarvoor werden documenten van het mijnbedrijf zelf en gemeentelijke bevolkingsregisters aangewend. Meer nadruk lag echter op het vergaren van informatie over de interetnische interacties en identificaties in de buurt. Daartoe werden 72 open gesprekken gevoerd met voormalige bewoners en sociale werkers uit Zwartberg. De gesprekspartners behoorden tot verschillende beroepsgroepen en tot de drie grootste etnische groepen uit de Zwartbergse geschiedenis. Ze waren derhalve overwegend van Poolse, Belgische of Italiaanse herkomst. Ledenlijsten en andere documenten van Zwartbergse verenigingen vulden deze mondelinge informatie aan.

De bevolkingsgegevens en de ledenlijsten werden kwantitatief verwerkt. De hoofdbrok van de empirische data, met name de 72 interviews, werd daarentegen onderworpen aan een kwalitatieve analyse. Daarbij werd niet enkel de beschrijving van vroegere ervaringen, maar ook de vertelwijze of het 'vertoog' als een relevant gegeven beschouwd.

Iedereen zwart? schetst de grote lijnen van de sociaal-ruimtelijke structuur van de mijnicités, om vervolgens vooral de interetnische verhoudingen in kaart te brengen.

Als twee belangrijkste sociaal-ruimtelijke kenmerken van de mijnwijken kwamen de bedrijfshomogeniteit en de klassensegregatie naar voor. Bewoners van de mijnicités hadden bijna altijd burens die eveneens voor de mijn werkten en waren aangewezen op dezelfde, overwegend bedrijfsgebonden,

sociale voorzieningen. Naast deze 'bedrijfshomogeniteit' heerste in de mijnwijken een ruimtelijke en sociale scheiding naar klasse. Iemands functie in de mijn bepaalde in welke straat hij met zijn gezin kon gaan wonen, alsook welke verenigingen voor hem en zijn gezinsleden bestemd waren. Immigranten werden uitsluitend voor het ondergrondse mijnwerk aangetrokken en belandden derhalve in de mijnwerkersstraten. Daar manifesteerde zich een segregatie naar nationale herkomst, die evenwel fluctueerde. De woonomgeving lag dus in het verlengde van de bedrijfsstructuur, met dit verschil dat in de buurt vrouwen op de voorgrond stonden, vermits zij tot in de jaren 1970 weinig buitenshuis werkten.

Deze mijngebonden woonstructuur gaf aanleiding tot typische manieren van omgaan met etnische verschillen. In die interactiewijzen geraakten etnische identiteiten enerzijds en identiteiten omtrent klasse, bedrijf en sekse anderzijds nauw met elkaar verweven. Hoewel vanaf de steenkoolcrisis van 1958 de mijngebonden woonstructuur afbrokkelde, veranderde de interetnische omgang slechts langzaam. De manier waarop Polen in de jaren 1950 en 1960 en Italianen in de jaren 1970 en 1980 opklommen van de status van 'buitenstaanders' tot de status van 'gevestigden' is derhalve vergelijkbaar.

Polen en Italianen van de tweede en de derde generatie zijn in de mijn-cités ontegensprekelijk in aanzien gestegen in vergelijking met de Poolse en Italiaanse eerste generatie.

Dat is vooral toe te schrijven aan de geleidelijke ontwikkeling van collectieve arbeidersidentiteiten tussen immigranten van de tweede generatie en gevestigden uit de arbeidersklasse. Tegenover immigranten van de eerste generatie gedroeg de gevestigde mijnwerkersbevolking zich daarentegen ontwijkend of 'passief intolerant' en in mindere mate ook openlijk onverdraagzaam. Haar arbeidersidentiteit bood een voedingsbodem voor dat ethnocentrisme. Polen en Italianen van de eerste generatie van hun kant hechtten zich in de eerste plaats aan hun eigen landgenoten en stonden eerder onverschillig tegenover de gevestigde mijnwerkersbevolking.

Die tegenstelling tussen de sociale afstand op het niveau van de eerste generatie en de interetnische toenadering vanaf de tweede generatie vloeide voort uit de verschillende invloed van twee dominante machtsinstanties in de mijn-cité: de christelijke vakbond en zuil enerzijds en de mijnbedrijven zelf anderzijds. De christelijke vakbond en zuil percipieerden immigranten en hun zonen tot einde jaren 1950 als concurrenten van Belgen op de arbeidsmarkt en als een bedreiging van de zedelijkheid en de kerkelijkheid. De mijn van Zwartberg kwam deels tegemoet aan de Limburgse xenofobie door Belgische mijnwerkersgezinnen in de mijn-cité te scheiden van allochtone nieuwkomers. Wat betreft de tweede generatie volgde het mijnbedrijf de christelijke zuil

echter niet. Het kon migrantenzonen goed gebruiken als personeel en bood hun daarom ongeveer dezelfde promotiekansen als Belgische mijnwerkerszonen in de ondergrond, in de verenigingen en op het vlak van huisvesting. Sinds 1958 bleven het onderwijs en het verenigingsleven in de mijncités achter op andere woonwijken, wat de statusstijging van een deel van de Italiaanse tweede generatie dan ook bemoeilijkte.

Terwijl de collectieve arbeidersidentiteit de statusstijging van allochtonen in de hand werkte, bevorderde de latente collectieve bedrijfsidentiteit vooral de vreedzame interetnische omgang in de buurt. De bedrijfsidentiteit, die voortleefde tot na 1966, impliceerde een liefdadige omgang van de autochtone kaderleden en sociaal assistentes van de mijn met allochtone nieuwkomers. Dit paternalisme bevestigde de legitieme, maar ook de ondergeschikte positie van immigranten. Allochtone nieuwkomers konden wel rekenen op liefdadige giften en op steun voor hun verenigingsleven, maar kwamen niet in aanmerking voor opzichterfuncties of banen op de bovengrond.

Ook positieve genderidentiteiten tussen vrouwen droegen bij tot de vreedzame coëxistentie, zonder diepgaand door te werken op de etnische distincties.

Herkenningspunten tussen vrouwen in verband met de opvoeding van de kinderen of het huishouden versoepelden de interetnische omgang zowel in het geval van liefdadigheid of passieve intolerantie als in het geval van gedeelde arbeidersidentiteiten. Die geringe invloed van vrouwelijke identiteiten op de etnische onderscheidingen is verklaarbaar vanuit de globale sociaal-ruimtelijke structuur. Naast etnische identiteiten, overheersten in de mijncité klassenidentiteiten en die verwezen tot in de jaren 1960 en nog ten dele daarna exclusief naar de beroepen en het kapitaal van mannen.

Leen Beyers